

Jože Ramovš (2003)

KAKOVOSTNA STAROST: SOCIALNA GERONTOLOGIJA IN GERONTAGOGIKA

Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka in Slovenska akademija znanosti in umetnosti. ISBN 961-6128-25-6. 582 strani.

Vlada Republike Slovenije je septembra 2006 sprejela strategijo varstva starejših do leta 2010 z naslovom *Solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva*. Z njo izraža odgovornost do staranja prebivalstva in skrb za novo solidarnost med generacijami, kar zahteva tudi Evropska unija. Ob tem postaja pričujoče delo Jožeta Ramovša pomembno za razumevanje sprejete strategije in ga predstavljamo kljub nekoliko starejši letnici izida.

Gre za obsežno delo, v katerem avtor obravnava vsa vprašanja, ki zadevajo starost oz. stare ljudi in področja oz. dejavnosti, ki lahko prispevajo h kakovostnemu življenju v starosti. Prav tako bralca opozarja na prihajajočo množico starih ljudi, kar bo zahtevalo ustrezno (re)organizacijo na številnih področjih družbenega življenja. Prepričljiv je tudi tam, kjer opozarja na stereotipe, ki so se v odnosu do starosti oblikovali v zahodnih kulturah. Prav tako pa daje priporočila za pripravo posameznika na lastno starost. Za prakso so pomembni obširni opisi obstoječih in možnih programov za kakovostno staranje.

Vsebino avtor dobro predstavi v uvodu, kjer tudi pojasni svoja stališča do obravnavane teme, cilje in lastne osebne in delovne izkušnje s starimi ljudmi. Pove, da se zavzema za oblikovanje sodobne integrativne socialne gerontologije in gerontagogike, ki naj bi vplivala na kakovostno staranje posameznika in na boljše sožitje generacij. Namen knjige je ozaveščanje ljudi o staranju kot procesu, ki ga doživljamo vsi, in tudi o odgovornosti posameznika za lastno kakovostno starost. Upravičeno opozarja na tabuizacijo starosti, ki je sodoben pojav razvitega sveta, in na potrebo, da jo premagamo, sicer ne bo mogoče doseči kakovostne starosti. Opozarja tudi na polarizacijo Slovencev, ki se po njegovem kaže tudi na področju naše »socialne«, pri čemer opozarja, da

želita socialna gerontologija in gerontagogika to preseči in upoštevati dejstva naše stvarnosti (str. 29), njena temeljna vrednota pa je človek kot oseba.

Avtor v uvodu (str. 30) navede, kaj so po njegovem mnenju v njegovem delu izvirna področja: celostni pogled na človeka, razvojna delitev srednje- in starostnega življenjskega obdobja, koncept in metodika socialne mreže programov za kakovostno staranje in sožitje generacij v današnjih razmerah, teorija socialne imunologije. Pri oceni dela se bomo opirali zlasti na vprašanja socialnega dela.

Mesto socialnega dela v socialni gerontologiji in gerontagogiki je reducirano zgolj na »socialnodelovni realizem v konkretnih razmerah vsakdanjega življenja in sožitja ljudi«. Pri tem pogrešamo vidik socialnega dela kot vede oz. njegovega raziskovalnega in tudi praktičnega delovanja. Težko se je tudi strinjati s tem, da mora biti socialno delo na gerontološkem področju interdisciplinarno in upoštevati znanja različnih strok, pa tudi sodelovati s strokovnjaki s teh področij, ne pa govoriti o teh strokah kot o pomožnih vedah socialnega dela. Socialno delo pri delu na vseh področjih upošteva znanja različnih strok in tudi sodeluje z drugimi strokovnjaki v interdisciplinarnih timih, kar je seveda nujno tudi pri delu s starimi ljudmi, nič bolj in nič manj kot drugje. V ta namen so v izobraževalnem programu za socialno delo vključena znanja posameznih disciplin in njihovih panog (sociologija, psihologija, pravo, pedagogika z andragogiko idr.), ki so zasnovana tako, da socialnim delavcem prispevajo znanja, ki jim omogočajo celostno gledanje na človeka in njegove potrebe. Tako že dolgo ne govorimo več o »pomožnih vedah socialnega dela«.

Prav tako se ne moremo strinjati z avtorjevim enačenjem socialnega dela in socialne gerontologije (str. 34), saj socialna gerontologija kot veja gerontologije nedvomno poleg socialnega dela vključuje še druge družboslovne (sociologija, psihologija, andragogika, ekonomija idr.) in nedružboslovne stroke (arhitektura, urbanizem idr.). Prav gotovo pa velja, da tako socialni delavci kakor tudi drugi strokovnjaki za delo s starimi ljudmi potrebujejo dodatna in specifična znanja. Le tako bodo lahko kompetentno delovali na polju integralne socialne gerontologije in gerontagogike kot interdisciplinarne usmeritve gerontološke znanosti za prihodnost« (str. 37).

Prednostna naloga integralne socialne gerontologije je »ustvarjati socialnodelovna spoznanja in metode za medčloveško sožitje in sožitje generacij v vsakdanji življenjski konkretnosti družine, zaposlitve in 'prostočasne' družbe« (str. 38).

Med opisi posameznih potreb v starosti po kakovosti in pomembnosti izstopa potreba po starostni onemoglosti (str. 113–120). Pogoji, da do tega pride, je, kot pravi avtor, sprejemanje človeške onemoglosti; to dejstvo morajo sprejeti tako človek sam kakor njegovi bližnji.

Pri tem poskuša avtor prikazati, kako lahko oskrba dolgotrajno bolnega in od pomoči odvisnega starega človeka vpliva na kakovost življenja vseh, ki v tem procesu sodelujejo. Svojo analizo opira na Franklovo pojmovanje smisla kot temeljne človekove potrebe in energije, pri tem pa opozarja, da je v trpljenju težko najti smisel, saj v sodobnem svetu največ veljajo vrednote avtonomije, neodvisnosti in osebne samozadostnosti (str. 113). Škoda, da se pri tem razmišljanju avtor ni oprl še na ugotovitve Gabi Čačinovič Vogrinčič o fizični odvisnosti starega človeka, ki ne sme prerasti tudi v osebno odvisnost. Lepo opiše oskrbo in nego starih ljudi kot smiselno in vredno človeško delo, ki tistega, ki ga opravlja, »počlovečuje« (str. 115). Pri tem pa spet opozori na prevladujoče stereotipe, ki nam danes ne dovoljujejo misliti lastno nemoč in odvisnost od drugih ter preprečujejo sprejemanje svoje starosti in dobre priprave nanjo.

V 12. poglavju z naslovom »Priprava države in družbe na povečan delež starega prebivalstva« avtor ločeno razmišlja o pripravi, ki jo mora opraviti družina skupaj s starši in starimi starši, o pripravi, ki jo mora opraviti civilna družba, in o pripravi, za katero je odgovorna država. Z ločevanjem treh segmentov želi avtor opozoriti na naloge, ki na področju priprave na starost in staranje v današnji družbi ostajajo še neizpolnjene. Zanimivo je avtorjevo razmišljanje, da se zavedanja o pomenu dobrih medsebojnih odnosov in komunikacije med družinskimi člani lahko naučimo »enako zavestno in zavzeto kakor glasbe in drugih izbirnih dejavnosti za otroke ali slehernega poklicnega izpopolnjevanja za odrasle« (str. 268–269). Čeprav ob sklepu poglavja kar nekako manjka povzetek, pa zanimivo predstavljena tematika bralca popelje v naslednje poglavje, ki je smiselno nadaljevanje

prejšnjega. V njem avtor natančno in sistematično predstavi sodobne programe za kakovostno staranje. Način pisanja in vsebina sta primerni tako za laičnega bralca kakor tudi za strokovnjake, ki delajo z ljudmi in za ljudi, zlasti pa za socialne delavce in študente socialnega dela, ki se bodo v praksi, ne glede na izbrano področje socialnega dela, srečevali s starejšo populacijo in bodo potrebovali ustrezno znanje o tovrstnih programih. Programi za kakovostno starost so konkretni sklopi dejavnosti v socialnih mrežah, ki pomagajo ljudem v tretjem življenjskem obdobju osebno skrbeti za svojo kakovostno staranje in družinam pri njihovi oskrbi starejših članov. Velik del programov poteka v območju civilne družbe, nepogrešljivi pa so tudi državni programi (str. 279). Avtor jih razdeli v tri tematske sklope: 1) programi za kakovostno življenje povsem samostojnih ljudi v tretjem življenjskem obdobju in za smiselno uporabo njihovih življenjskih sil, 2) programi za delno pomoč starejšim ljudem, 3) programi za popolno oskrbo opešanim starim ljudem, če je mogoče v njihovem stanovanju, sicer pa v ustanovi. Ob tem poudari, da to ni edina možna delitev, da pa še najbolj ustreza proučevanju kakovostne starosti z vidika različnih potreb in tegob starih ljudi v različnih starostnih obdobjih. Predstavljeni programi temeljijo na človekovih telesnih, duševnih, duhovnih, medčloveško-odnosnih, kulturno zgodovinskih in razvojnih potrebah in na eksistencialni potrebi po iskanju smisla življenja. Sledi še nekoliko drugačna delitev programov: 1) starostna pokojnina (temeljni program za materialno preskrbo v starosti), 2) organizacije in programi za samostojne ljudi v tretjem življenjskem obdobju, 3) pomoč na domu in drugi programi za popolno oskrbo v starosti, 4) domovi za stare ljudi in drugi programi za popolno oskrbo v starosti, 5) programi za pomoč v sklepnem obdobju življenja, umirajočemu in žalujočim, 6) programi in organizacije za razvoj gerontologije in ozaveščanje prebivalstva o kakovostnem staranju in 7) krajevni medgeneracijski center.

V sklepnih mislih avtor ugotavlja, da se v današnji družbi pojavlja visok materialni standard in nizek duševni, medčloveški in bivanjsko-delovni standard, rezultat takega razumevanja pa je nizka kakovost življenja sodobnega starega človeka. Avtor je na to opozarjal že v predhodnih delih (*Skupine starih za samopomoč*, 1992, *Sto domačih zdravil za dušo in*

telo, 1994), vendar lahko upravičeno podvomimo, da so take trditve brez ustreznih podatkov dovolj utemeljene. V resnično obsežnem gradivu namreč ne zasledimo ničesar o tem, kako je avtor prišel do teh sklepov. Izvemo pa, da imajo na Inštitutu Antona Trstenjaka več kot desetletno dobro izkušnjo z razvijanjem socialne mreže za kakovostno staranje, v okviru katere razvijajo medgeneracijske programe za kakovostno staranje na področju medčloveških odnosov, ozaveščanje prebivalstva o kakovostnem staranju, osebno usposabljanje za kakovostno starost ob upokojitvi, usposabljanje družine za lepo sožitje s starejšim družinskim članom, usposabljanje starejših ljudi za boljše razumevanje mlajše generacije, osebno medgeneracijsko družabništvo z osamljenim starim človekom, medgeneracijske skupine za kakovostno staranje in program za boljše življenje v domu za stare ljudi. Sklepamo lahko torej, da so sklepi o nizki kakovosti življenja starih ljudi v Sloveniji pridobljeni na podlagi izkušenj z ljudmi, vključenimi v tovrstne programe.

V 15. poglavju nas avtor seznani s socialnim imunskim sistemom, z mehanizmom človeške samopomoči in solidarnosti, v okviru katerih »se odpirajo velike razvojne možnosti socialnega dela in drugih strok, ki delajo z ljudmi in za ljudi, seveda ne samo za profesionalno socialo, temveč prav tako za prostovoljsko in za lastno antropohigiensko dvigovanje kakovosti življenja posameznega človeka in sožitje v človeški skupini« (str. 367). Poglavje je lahko v pomoč študentom socialnega dela, saj avtor v njem definira socialne stiske in težave in pojasni, kakšne socialnoimunske možnosti obstajajo za reševanje socialnih zagat, ki nastajajo zaradi povečanega deleža starih ljudi v družbi. Sklep poglavja je v sintezi, da brez samopomoči ni pomoči, brez solidarnosti pa ne preživetja.

Vsebinsko povezano s prejšnjim je tudi naslednje poglavje o prostovoljstvu, kjer se poleg definicije prostovoljstva bralec seznani tudi z razmerjem med prostovoljstvom in socialno stroko. V tem kontekstu je razumevanje prostovoljstva zanimivo tako za študente socialnega dela kot za profesionalce, saj nas avtor usmerja v razumevanje njenega sodelovanja

in dopolnjevanja, obenem pa opozarja na pasti, ki se lahko pojavijo v obeh oblikah dela.

V 17. poglavju avtor bežno preleti tri metode (metodo dela s posameznikom, skupino in skupnostno delo) za kakovostno staranje, a jih opiše le kot izhodišče za socialnogerontološko delo, za bolj zahtevne bralce pa navede avtorje, ki se s posameznimi vprašanji bolj natančno ukvarjajo.

Sklepno poglavje knjige je namenjeno prikazu miselnih osnov socialne gerontologije v judovsko-krščanskem izročilu, literaturi in drugih umetnostih, personalistični filozofiji in v delih avtorjev, ki jih označi kot psihosocialne mislece (omenjeni so antropolog, teolog, psiholog in pedagog Anton Trstenjak, utemeljitelj logoterapije Viktor Emil Frankl in klasik sodobnega skupinskega dela Jakob Levy Moreno). Sledi predstavitev različnih slovenskih avtorjev, ki so s svojim znanstveno-raziskovalnim, publicističnim ali pedagoškim delovanjem prispevali k razvoju socialne gerontologije pri nas. Ob tako natančnem in sistematičnem prikazu avtorjev in njihovih prispevkov manjka le še slovar slovenskega gerontološkega izrazja, za katerega je predstavljeno delo odlično izhodišče.

Delo odlikuje specifičen jezik, ki je pogosto šegav (npr. str. 21) in osebno izpoveden (npr. str. 23). Pogosto uporabi termin »sociala«, ki ga sicer opredeli, a iz peresa uveljavljenega strokovnjaka zveni nekoliko slabšalno, kot bi opozarjal na to, da je »sociala zadnji vagon družbe«.

Posebna sta tudi izraza »človekovanje in občestvovanje« (str. 36), ki ju uporabi kot sinonim za celoto vsakdanjega življenja; ta »je več kakor zbirka vseh pozitivnih znanstvenih spoznanj in teorij« (str. 36).

Moti izraz patologija, s katerim opozarja na stališča do starosti in na konkretno prakso na nekaterih področjih, kakor tudi na nekatere motnje, ki se pogosteje pojavljajo v starosti (9. poglavje). Pri tem avtorju nikakor ne gre očitati, da govori o nečem, česar ni, vendar bi bilo bolje uporabiti primernejši izraz, saj se v doktrini sodobnega socialnega dela pojmom, kot je socialna patologija, že dolgo izogibamo.

Jana Mali, Vida Milošević Arnold